

Utsugning eller u-hjälp?

När svenska industrier etablerar sig i u-länder, eller när svenska företag tillfälligt går in i större utbyggnadsprojekt, börjar man på vänsterhåll att tala i brösttoner om utsugning och dylikt. U-landshjälp skall vara dirigerad till länder med regeringar som har den rätta socialistiska tron, bara då är allt väl. Detta bygger på missuppfattningar av verkligheten. Direktör Olle Wijkström i Lamco, som har egen erfarenhet av hur det går till, understryker i denna artikel, att afrikanska regeringar är ytterst obenägna att släppa utländska etableringar utan kontroll. Samtidigt är det inte så lönande, som många tror, att bygga upp industrier där, och om någon utsugning är det inte tal. Ty det är inte bara löner, som betalas, utan man måste också bygga upp en hel infrastruktur och kanske också ett helt undervisningsväsen. Det hela kan gå ihop, men det kan också bli en dålig affär, om industrin etablerades på felaktiga premisser och i längden inte kan klara sig själv.

Den välkända argumentarsenal som den nya vänstern — gunås inte längre så ny — brukar mobilisera mot den fria företagsamheten i princip och praxis är i flitigt bruk redan när det gäller våra hemmaförhållanden. Då talet kommer in på svenska industrietableringar i u-länder går kritiken upp i brösttoner. Den fria företagaren förmenas vara ute i ännu skummare ärenden. Profitintresset sägs driva honom till att spekulera i billig arbetskraft och ägna sig åt att muta korrupta regeringar.

Det är ju så lätt, menar man, att ut-suga försvarslösa och mestadels obildade arbetare. U-landets samhällsmaskineri är vanligen föga utvecklat. Statens korrigerande roll blir därför obetydlig i ett land som saknar ett väl etablerat och fungerande rättsväsende. Detta och åtskilligt annat gör att man ser extra misstänksamt på den fria företagsamhet, som bedrivs av utlänningar i u-länderna.

Att klyftan mellan den rika och den fattiga världen måste minskas är vi alla ense om. Det fria näringslivets opponenter anser att privata investeringar i fattiga länder inte bidrar därtill, att de i sina extrema former rentav har motsatt effekt.

Lamco är en av de större industrietableringar som gjorts i ett u-land. I år har tio år gått sedan det första malmtåget efter flera års förberedelser avgick på sin 265-kilometersfärd från Nimbabergets fot till den nybyggda djuphamnen vid kusten. Det kan därför ha sitt intresse att med detta exempel för ögonen se i vad mån

kritiken mot privat företagsamhet i ett fattigt land stämmer med verkligheten.

Lamco

Först kan det kanske vara skäl att erinra om varför Lamco kom till. Var det förekomsten av billig arbetskraft eller tron på förekomsten av en manipulativ miljö, lämplig för utsugning, som drev fram projektet? Förvisso inte. Skälet var en malmkropp — som skulle ha legat slumrande, outnyttjad och till ringa glädje för u-landet Liberia om ingen varit beredd att bearbeta den.

Redan utgångspunkten för kritiken mot en u-landsinvestering kan alltså vara oriktig, eftersom motiven för dess tillkomst inte är de som vedersakarna vill göra gällande. I det övervägande antalet fall är skälen tvärtom helt hedervärda. Undantagen bara bekräftar regeln.

Också teorin om att den utländske företagaren på ett oförsvarligt sätt utnyttjar billig arbetskraft tarvar sina kommentarer. Man bör till att börja med hålla i minnet, att den arbetskraft som finns att tillgå med få undantag är helt yrkesokunnig och oftast tom illiterat. Arbetsgivaren får därför lägga ned väsentliga kostnader på både allmän utbildning och yrkesutbildning. I Lamco deltar tusentals anställda liberianer, huvuddelen av personalen, i de utbildningsprogram som företaget bekostar.

Ett u-lands infrastruktur är mestadels illa utvecklad eller inte utvecklad alls. Det ankommer på den industri, som etablerar sig där, att bygga upp en infrastruktur

runt sin verksamhet. I fallet Lamco har det inneburit att företaget har byggt moderna bostäder för sina anställda, skolor där undervisning av god kvalitet står till buds, välutrustade sjukhus med högklassig personal. Allt detta måste självfallet tas i beaktande, när man talar om löner och om företagets kostnader för sina anställda. Gör man det, blir inte mycket kvar av talet om billig arbetskraft. Skulle man ändå för ett ögonblick glömma bort alla de infrastrukturella kostnader vid sidan av lönen som direkt gagnar den anställde, kan man likafullt konstatera, att en Lamcoanställd i gemen får ut betydligt mer redan i ren lön än han kan få någon annanstans i landet.

Företag och regeringar

Teorin om att en fri företagare i ett u-land får arbeta ostörd av dirigering från landets regering och fri från offentlig övervakning har inte heller någon förankring i den verklighet jag har mött. Sanningen är i stället den, att utländska industrietableringar — särskilt på afrikansk botten — är minutiöst påpassade. Det är också ganska naturligt. Varje u-land behöver kapital för att klara sin utvecklingsprocess och vill därför givetvis få ut så mycket som möjligt av de industrier som är verksamma i landet. Någon "lätgå-politik" ägnar sig av högst förklarliga skäl dagens u-landsregeringar inte åt. Tvärtom skulle jag vilja säga, att de i regel nog är extra besjälade i sin kontroll och sin strävan att dirigera. Många gånger har de också till sin hjälp engagerat

kvalificerade experter och rådgivare från industriländer. Därför är de ingalunda i underläge på grund av bristande kunskap och erfarenhet, när de utövar sin statliga övervakningsverksamhet.

Till detta kommer, vad gäller afrikanska länder, att nationalkänslan är hög och rasstoltheten stor. Historien har givit dem anledning att vara på sin vakt intill stingslighet gentemot vita makthavare. Att en utländsk företagare är enormt påpassad i sin roll som arbetsgivare åt afrikaner råder ingen tvekan om. Han bevakas på detta område i detalj såväl av individer som av regering och massmedia i det land där han verkar — för att inte tala om den uppmärksamhet han kan utsättas för från sitt eget hemland.

Låt mig gå vidare till tanken, att industrietableringar i u-världen skulle medverka till att vidmakthålla korrupta regeringar. Samhällsmaskineriet är som sagt föga utvecklat i dessa länder. Att korruption i större eller mindre omfattning förekommer är inte heller obekant. På grund av sin fattigdom tvingas de fattiga länderna att betala dåliga löner. Det är visserligen fortfarande otillständigt av en statstjänsteman att ta mutor, även om han ibland gör det i avsaknad av andra inkomstmöjligheter. Hans omoral får dock ett förmildrande drag, om vi ser den i detta perspektiv. De välbeställda personer, som kritiserar korruptionen i u-länderna, gör sig enligt min uppfattning skyldiga till grova övertramp, då de stämplar hela regimer som omoraliska.

Var kommer då industriföretagen in i

den här bilden? Min tro är att det finns ett visst positivt samband mellan hederlighet, utbildning och ekonomi. En industri som etablerar sig i ett u-land måste föra med sig disciplinära system, regler, revisorer, en produktiv anda. Utbildningsmöjligheter för flera, anständiga löner till de anställda, bättre finanser för värdlandet hör till de frukter som skördas. Jag har svårt att se att inte en sådan verksamhet snarare motverkar än befrämjar korruptiva tendenser.

Mat, arbete och kunskap

Ernst Michanek har någonstans sagt, att de tre ting som u-världens befolkning främst behöver är mat, arbete och kunskap. I Lamco har bortåt 4 000 liberianer arbete. De har hyggliga löner och bostäder. De får själva yrkesutbildning och deras barn skolundervisning. Kunskapen är det således också sörjt för. Ernst Michaneks tre krav uppfylls väl av Lamco, även om företagets primära syfte inte är att ge u-hjälp utan att bryta malm.

Sekundärt har emellertid den effekten uppstått, att Lamco lika väl som många andra u-landsinvesteringar bidrar till ett lands utveckling. Det gäller inte bara förhållandet mellan arbetsgivare och anställda. Det gäller också relationerna mellan företaget och landet som sådant.

Genom gruvföretaget har värdlandet fått en ny djuphamn, en järnväg som löper genom hela landet och två moderna samhällen. Förutom malm transporterar järnvägen också palmkärnor, cement, timmer och annat byggnadsmaterial, maski-

ner, latex och petroleumprodukter åt plantager, skogsföretag och industrier i både Liberia och grannlandet Guinea. Järnvägen har öppnat en landsända. Hamnen gör det möjligt att exportera produkter och att också få in maskiner och annan nödvändig utrustning.

Liberianska staten är delägare i Lamco och får sin andel av vinsten. Till statskassan pumpas därför årligen in belopp som väger tungt i landets inkomstbudget. Den utveckling i form av nya vägar, utbyggt skolväsende och annat som ägt rum i Liberia under de senaste åren hade säkerligen inte kunnat genomföras i samma utsträckning utan Lamcos existens i landet.

I sin roande bok "Six Lectures" berättar Charles P Kindleberger om vad han kallar zero-sum-games och non-zero-sum-games. De förra är sådana spel, där den ene deltagaren alltid vinner lika mycket som den andre förlorar. Som exempel på denna typ av spel nämner Kindleberger bridge och roulette. Summan av vad den ene får på plussidan och den andre får på minussidan blir alltid noll.

I ett non-zero-sum-game däremot kan både spelarna tänkas vinna eller båda spelarna tänkas förlora. Kindleberger nämner här som exempel äktenskap och industrietableringar i u-länder. Det är inte så, menar han, att en industriidkare i ett u-land nödvändigtvis bedriver utsugning. Oftast är det i stället så, att båda parterna vinner på spelet. Någon gång

kan det också inträffa att båda förlorar, nämligen om industrin etablerades på felaktiga premisser.

Kindleberger har säkerligen mycket rätt i sin teori. Det är inte fråga om utsugning utan snarare om ömsesidigt vinnande.

En delvis annan fråga är om företags-etableringar i u-länder över huvud taget är särskilt vinstgivande. Som framgått av exemplet Lamco måste dylika etableringar ofta åtföljas av speciella, kostnadskrävande åtgärder av olika slag, utbyggnad av infrastrukturen, sociala engagemang och intensiv utbildningsverksamhet för att blott nämna några.

En studie som gjorts av Sidney R Rolfe och Walter Damm och framlagts i verket "The Multinational Corporation in the World Economy" visar att industrietableringar i u-länder inte kan betraktas som lysande affärer. Tvärtom framgår det av deras undersökningar, att en u-landsinvestering i genomsnitt erhåller lägre förräntning än i sitt hemland.

Mot den bakgrund, jag redogjort för här ovan, har jag svårt att förstå att de personer, som talar och förmodligen även känner varmt för att klyftan mellan rika och fattiga länder skall utjämnas ställer sig negativa till förekomsten av privat utländsk företagsamhet i u-länderna. Jag har en känsla av att de motarbetar sin egen sak. Det bidrag till utveckling som industriprojekt i u-länderna kan innebära bör inte underskattas.